

Jean BLACKER

Arthur, Origins, Identities and the Legendary History of Britain

(= Explorations in Medieval Culture, Vol. 25)

Leiden – Boston, Brill 2024, 565 s., ISBN 978-90-04-69103-2.

Kráľa Artuša iste netreba zdĺhavo predstavovať. Napriek tomu sa historička Jean Blacker (emeritná profesorka, University of California) podujala na neľahkú úlohu – dešifrovať a analyzovať základné korpusy artušovského naratívu. Veľkosť danej problematiky vidieť aj na objeme danej práce. Autorka totiž ide naozaj do hĺbky celého historického, historiografického a napokon aj mýtografického problému. Samotný text doprevádza i veľmi rozsiahly poznámkový aparát. Autorka pracuje predovšetkým s tromi základnými textami – s kronikou Geoffreyho z Monmouthu, jej prekladom v normanskej francúzštine od Roberta Wacea a napokon s anonymnými verziami, ktoré vychádzajú z Waceovho prekladu. Prácu o šiestich kapitolách, doprevádza aj rukopisný prehľad daných textov a zoznam Artušových bojov.

V úvode autorka hovorí o „artušovskom priemysle“ spočívajúcom v značnom záujme (odborného i laického resp. filmového) o Artuša na začiatku 21. storočia. Samotný stredoveký artušovský materiál je extrémne rozsiahly a rozmanitý. Blacker, ako hovorí, pracuje s textami, ktoré neboli alebo i dnes nie sú považované za historické či historicky presné, ale napriek tomu boli ich vyhotoviteľmi (dodajme, že aj objednávateľmi) pokladané za autentické zdroje britskej histórie. Autorka si kladie za cieľ analyzovať to, aký dopad mali artušovské texty (previazané s britskými zakladateľskými mýtmi) na kolektívnu identitu. Inak povedané, aká bola ich naratívna stratégia a ako boli vnímané dobovými recipientami.

Zároveň pochopiteľne tu vyvstáva otázka Artušovej historicity. Hoci táto otázka je skúmaná i zodpovedaná znova a znova, autorka tento problém považuje za nezodpovedateľný. Hlavnou otázkou predloženej práce však nie je Artušova historicita, ale jeho vnímanie prostredníctvom skúmaných textov, aký rámec Artuš získal a aká bola jeho úloha v spoločensko-politickej imaginácii v anglo-normanskej sfére. Autorka sa však zastavuje aj podrobne pri britských mýtoch a ďalších naratívoch. Kladie si za cieľ ukázať, že tieto jednotlivé vzájomne spojené prvky prispeli k vytvoreniu spoločenskej predstavy (nielen) stredovekej Británie.

Zároveň však autorka hovorí aj ďalších aspektoch skúmaného problému – vyvstáva tu otázka etnogenézy, sociálnej antropológie, či mytologickej kritike spojenej s archetypmi. Tu bolo snáď vhodné poukázať na práce Carla G. Junga a Mir-

ceu Eliadeho. Značná pozornosť je pochopiteľne venovaná aj doterajšiemu výskumu a vnímaniu artušovskej problematiky. Predstavené sú aj ranostredoveké pramene, ktoré zmiňujú Artuša, hoci to bol až Geoffrey, ktorý ho ukotvil ako záchrancu Británie a až práve od polovice 12. storočia sa naplno rozvíja celá artušovská literatúra v rozličných jazykoch či žánroch.

Prvá časť publikácie sa venuje kronike Geoffreyho z Monmouthu *Historia regum Britanniae*, ktorá je nielen českým čitateľom ak iste známa.¹ Autorka tu predostiera i doterajšie názory na naratívnu stratégiu tohto prameňa, ktoré sa v historiografii pomerne rôznia. Kronikár totiž použil ak svoj zdroj „liber vetustissimus“, ktorého pôvod nebol spoľahlivo objasnený, hoci sa objavili názory, že ide iba o kronikársky topos. Taktiež sa vynorili rozličné názory na samotný naratív kroniky, neraz označený ako pochybný. Pochopiteľne ide o pseudo-históriu, ktoré prakticky poznáme aj zo strednej či juhovýchodnej Európy (*Kronika anonymného notára Gesta Hungarorum*, *Letopis Popa Dukljanina*).

Blacker tu detailne načrtáva aj Geoffreyho súčasníkov a ich kronikárske diela a samotný ich postoj k jeho dielu. Jeho zámery boli pochopiteľne skúmané veľmi podrobne, ale nedospelo sa ku konkrétnejšiemu výsledku. Autorka tu uvádza niekoľko teórií. Nepochybne zaujímavé sú tie, ktoré vytvárali kontrarnaratív voči Francúzsku a zvlášť voči Karolovi Veľkému. Pozornosť je pochopiteľne venovaná aj zdrojom, ktoré Geoffrey použil (Beda, Gildas, Nennius) a tradíciám, z ktorých zvlášť waleská vystupuje na povrch (s. 42). Geoffrey, tak podľa autorky, chcel ukotviť artušovský naratív v politickej imaginácii anglického dvora v čase etablovania Anjouovcov na anglickom tróne. Artuš pôsobí ako zjednocujúca politická figúra rozsiahleho anjouovského impéria stojaci voči inej známej osobe – Karlovi Veľkému. Na túto zaujímavú paradigmatu už upozornila Larissa Tracy.² Zaujímavé je, že obe tieto západné osobnosti napriek svojej nielen literárnej sile nedospeli až k oficiálnemu aktu svätorečenia či kanonizácie.³

Kapitola sa tu venuje i britskými zakladateľskými mýtmi, predovšetkým Brutovi z Tróje, po ktorom je pomenovaná Británia. Geoffrey prevzal tento mýtus z Gildasa, hoci nie je jasné, z ktorej redakcie to bolo. Zaujímavé je, že Geoffrey po-

1 Jana FUKSOVÁ (ed.), *Geoffrey z Monmouthu. Dejiny britských kráľů*, Praha 2010.

2 Larissa TRACY, *Charlemagne, King Arthur and Contested National Identity in English Romances*, in: Jace Stuckey (ed.), *The Legend of Charlemagne. Envisioning Empire in the Middle Ages*, Leiden – Boston 2022, s. 195–228.

3 Karolovu kanonizáciu protipápežom Paschalom III. v roku 1165 je možné považovať za problematickú. K tomu aj: Vedran SULOVSKEJ, *Making the Holy Roman Empire Holy. Frederick Barbarossa, Saint Charlemagne and the sacrum impérium*, Cambridge 2024, s. 192.

dobne ako franská/francúzska tradícia akcentuje pôvod domácej dynastie z Tróje, pričom vynecháva Brutov pôvod od starozákonného Noema (ako to napísal Nennius). Autorka tu zase hovorí o tom, že germánska tradícia, spočívajúca v odvodzovaní svojho pôvodu od Noemových synov je vlastná barbarským kmeňom, je napr. doložená aj u Maďarov.⁴

Autorka popisuje Brutovo putovanie, ktoré sa pochopiteľne končí v zemi zasľúbenej založením Novej Tróje. Čitateľ tu iste uvidí i nielen stredoeurópske paralely najmä v kladení dôrazu na autochtónnosť ako základný kameň legitimacy a historicity. Najmä v kontexte vládnutia na konkrétnom území. Podobne nakoniec postupoval i uhorský kronikár Šimon z Kézy, keď Maďarov považoval za historických nástupcov a v podstate dedičov Hunov.⁵

Pozornosť je venovaná aj príchodu Sasov do Británie, kde Britovia strácajú moc nad ostrovom, aby napokon v osobe Artuša ovládli takmer celý kontinent končiac Rímom. Samotný motív premeny porazených na víťazov sa v kronike opakuje pomerne často. Práve druhá kapitola si podrobne všíma Sasov (Anglov) a prerod Británie na Anglicko teda krajinu Anglov očami kronikárov. Sasi tak trochu pripomínajú Maďarov, ktorí kus po kuse (navyše rôznymi spôsobmi) odtrhávajú z územia Veľkej Moravy.⁶ Britský prípad sa však zdá byť ešte o niečo komplikovanejší. Artuš sa tu síce vynára ako záchranca a potomok slávnych kráľov (hoci nemanželský), Angli napokon ovládnu Britániu, Walesanom (ako nástupcom Britov) už nebolo súdené vládnuť. Autorka predostiera i Artušov obraz v starších prameňoch, hoci bol to práve Geoffrey ktorý mu dal konkrétnu podobu. Blacker trefne poznamenáva, že „Artuš sa stáva Artušom až s Geoffreym“, s čím možno len súhlasiť. Gildas zmieňuje istého Ambrosia Aurelia ako vodcu Britov, ktorý by svojou charakteristikou mohol byť Artušom, ale dotýčny text je príliš krátky a pomerne vágny.⁷ Napokon i všetky pramene zmieňujú Artuša len veľmi stručne (*Annales Cambriae* zo začiatku 10. storočia spomínajú Artušov finálny boj k roku 516) alebo vôbec (Beda Ctihodný). Za zmienku stojí fakt, že už v týchto tak povediac prvotných prameňoch je Artuš vykreslený ako *rex christianissimus* (nesie znamenie Kríža alebo podobu Panny Márie).

4 Vincent MÚČSKA (ed.), *Kronika anonymného notára kráľa Bela. Gesta Hungarorum*, Budmerice 2000, s. 37.

5 K tomu najmä Vincent MÚČSKA (ed.), *Kronika anonymného notára kráľa Bela. Gesta Hungarorum*, Budmerice 2000, s. 121.

6 Martin HOMZA (ed.), *Uhorsko-poľská kronika. Nedocenený prameň k dejinám strednej Európy*, Bratislava 2009, s. 56–57.

7 Jiří PELÁN (ed.), *Putování za Svatým Grálem*, Praha 2006, s. 292–293.

Geoffreyho Artušov je však plný kontrastov – do istej miery outsider a ne-manželský syn sa však ako Aeneov potomok napokon stáva kráľom najslávnejším kráľom Británie. Autorka tu hovorí aj o vnímaní zložitej etnickej situácii v Británii očami kronikárov i historikov najmä v kontexte udalostí 11. a 12. storočia kde sa za pomerne krátky čas vystriedali tri (nielen etnicky) odlišné dynastie (Anglosasi, Normani, Anjou). Blacker tu konštatuje, že Geoffrey chcel vytvoriť kroniku, ktorá by bola braná vážne a zároveň by tvorila integrálnu históriu Británie.

Ďalšie časti sa venujú priamo Artušovi – jeho narodeniu, nástupu na trón (s legitimitou posvätenou barónmi a cirkvou). Po Artušovi znova nastupuje doba úpadku (Gormundov vpád). Priestore je venovaný aj misii sv. Augustína, s ktorým však Briti nechcú spolupracovať (možný náznak averzie anglickej cirkvi voči Rímu v 12. storočí?). Autorka sa tiež domnieva na všetky otázky ohľadom Geoffreyho motívov, reflektujúc etnické premeny Británie, sa nedá odpovedať. Čitateľ sa tu dozvie i možné dôvody kronikárovej averzie voči Sasom. Bol to napokon až Waceov preklad, ktorý z Artušovho dvora vytvoril zjednocujúci prvok aj pre ostatné etniká či osoby so zmiešanou etnickou príslušnosťou.

Tretia kapitola sa venuje variantu (v práci pod skratkou *FV*) Geoffreyho kroniky. Autorka hovorí o tom, že existujú dva názory na vznik tohto diela. Buď išlo o starší text ako Geoffreyho dielo, alebo práve naopak sa jedná o „pretavenie“ kroniky viac do anglického šatu. Autorka poznamenáva, že text nesie výrazne iné prvky od kroniky, dokonca až do takej miery, že jedná o úplne iný naratív. Priestor je venovaný aj datovaniu (zrejme pred alebo po roku 1155) a otázke autorstva, kde Blacker predostiera aj doterajšie názory na vznik a genézu tohto prameňa. Nasleduje i porovnanie kroniky a variantu s dôrazom na odlišnosti (Brutovo putovanie, príchod Sasov, naratív o Artušovi, misia sv. Augustína). Autorka poznamenáva, že príbeh je umenšený o emocionálnu nótu a taktiež zachycovanie bohatstva či oslavnosti, preto je možné, že *FV* bol určený pre cirkevné obecenstvo. Samotný text variantu však ponúka všemožné interpretácie, v neposlednom rade i výklady a motívácie neznámeho autora.

Štvrtá kapitola sa venuje Waceovmu *Roman de Brut*, normanskému prekladu Geoffreyho kroniky, pričom Wace zapracoval do textu i vlastné invencie. Ide napokon aj vernakulárny text z 12. storočia, ktorý je síce pomerne známy, ale ako hovorí autorka, sčasti i prehliadaný a doteraz nepodrobený hlbšej analýze. Rozoberané sú aj možné zdroje a ich naratív (napr. Gaimarova kronika *Estoire des Engleis*). V 12. storočí, zdá sa, že existovala tendencia ideovo zjednocovať britský priestor.

Piata kapitola sa venuje už samotnému príbehu v *Roman de Brut*. Ako píše autorka, Wace vytvára multietnický obraz Británie a zamýšľa sa aj nad žánrom tohto diela. Pozornosť je pochopiteľne venovaná aj vzdelaniu a prostrediu, ktoré formovalo Roberta Wacea a tým pádom i jeho dielo. V centre jeho pozornosti tak pomyslene stojí jazyk jeho diela, normanská francúzština. Wace sa takisto snaží byť viac nestranný (na rozdiel od Geoffreyho), zdá sa, že dokonca kladie ešte väčší dôraz na legitimitu Britov vládnuť v Británii. Waceov Artuš má oveľa viac symbolických paradigmatov (od jeho počatia až po jeho smrť, ktorá však nie je smrťou ale iba odchodom).

Autorka si všíma aj Artušovu oddanosť Panne Márii, práve jej kult v tom čase vzrastal v Anglicku a Normandii. Blacker sa aj zastavuje u Artušovej historicite práve v súvislosti s Pannou Máriu (do boja nesie štít s jej podobizňou). Artuš totiž mohol mať historický základ, neskôr mytologizovaný alebo práve naopak – bol mýtickou postavou, ktorá sa dostávala (nielen) do britských dejín.

Priestor je venovaný aj Artušovým bojom, kde si autorka všíma aj Waceov pohľad na etnicitu účastníkov – Sasi sú znova vykreslení ako perfídni a zradní. Samotný Artušov dvor je akýmsi zrkadlovým obrazom dvora Henricha II. a Eleonory Akvitánskej (s. 312–313). Anglická koruna s jej rozsiahlymi doménami (v angličtine „Angevin Empire“, anjouovské impérium) predstavovala centrum dvorskej kultúry a nepochybne práve toto impérium zase zrkadlí ohromnú ríšu, ktorú Artuš získal smerujúc až k ovládnutiu Rímskej ríše. Možno mohla autorka zdôrazniť i to, že ríša Henricha II. bola do istej politickej aj ideovej protiváhy Svätej rímskej ríše. Napokon to vidieť už na spomenutej paradigme Artuš – Karol Veľký, ktorá sa naplno prejavila práve v 12. storočí. Blacker sama konštatuje, že Geoffrey aj Wace kladú dôraz na morálnu prevahu Britov voči Rimanom. Ako obaja kronikári píšu, Artušovo ťaženie voči Rímu bolo prerušené, pretože sa dozvedel o zrade svojho synovca Mordreda. Autorka sa mohla bližšie zastaviť pri celom naratíve vo vzťahu Británie a Ríma. Kam vlastne smeroval Artuš? Jednalo sa čisto o ovládnutie *Caput Mundi*, alebo máme medzi riadkami hľadať ambície Henricha II.?

Ďalšia podkapitola si všíma Mordreda a jeho finálny stret s Artušom ako aj Artušov odchod na ostrov Avalon. Wace zároveň ešte viac zdôrazňuje možnosť Artušovho návratu. Ako aj autorka hovorí, postoj anglických kronikárov k Artušovmu návratu bol pomerne ambivalentný. A napokon, ako podotkol Jean Flori, možnosť Artušovho návratu bránila Anjouovcom naplno sa ujať anglického žezla, čo napokon vyústilo až do „objavenia“ Artušovho hrobu v Glastonbury. Henrich II. sa tak napokon z Artušovho lénnika stal jeho potomkom a plnoprávnym anglickým

kráľom.⁸ Artuš teda sakralizoval líniu anglických panovníkov (koncept „*beata stirps*“) bez toho aby bol svätorečený. Artuš, ako sa zdá, „bol jeden krok od svätosti“.⁹ Autorka analyzuje aj panovníkov po Artušovi, medzi nimi aj postavu afrického kráľa Gormunda, ktorý zdá sa, bol povodne vikinským dobyvateľom v 9. storočí a z hľadiska naratívu sa jednalo o presný opak Artuša. Autorka hovorí i to, že Artuš napriek jeho expanzívnej politike nebol imperialistickým vládcom, túto rolu Wace dal práve Gormundovi. Wace ďalej spomína i misiu sv. Augustína, trochu však mení naratív od svojich predošlých kronikárskych kolegov a ešte viac zdôrazňuje v podstate autochtónne kresťanstvo Britov. Wace taktiež vypúšťa zo svojho textu Božiu odplatu pre Britov a zo záveru celkovo cítiť jazykový parochializmus, resp. tribalizmus, hoci jeho text celkovo viac zmierlivý až neutrálny.

Autorka analyzuje aj jazykovú a spoločenskú situáciu vo Waceovom texte. Čitateľ tak v podstate získava lepší prehľad o zložitej jazykovej situácii v stredovekej Británii. Používanie konkrétneho jazyka i jeho vnímanie sa samozrejme menilo v priebehu času, čo Blacker zohľadňuje. Konštatuje tiež, že Geofreyho „*liber vetustissimus*“ nebol v podstate tradičným kronikárskym toposom, ale mal v prvom rade vytvárať dojem o starobylosti britského jazyka (uvažuje sa o veľštine). Blacker tiež konštatuje, že Wace sa snažil zmazať rozdiely medzi jednotlivými etnickými identitami práve prostredníctvom Artušovho dvora.

Šiesta kapitola si všíma anonymnú verziu *Roman de Brut* (najstarší rukopis zo začiatku 13. storočia). Zdá sa, že sa jednalo o viacero verzií, hoci žiadna z nich sa nezachovala v úplnosti. Autorka konštatuje, že previazanosť jednotlivých textov (aj rukopisov samotných) si ešte žiada ďalší výskum, pričom je i možné, že časť textu ešte prechádzala Waceovi. Autorka tu hovorí aj o jednotlivých zhodných či odlišných pasážach v porovnaní s Geofreyom či Waceom. Blacker tiež hovorí o nevyriešenom probléme či bol Waceov text viac obľúbený alebo ľahšie dostupný. Wace dáva Artušovi ešte akýsi punc transcendentnej vznešenosti spojený i s jeho tajuplným návratom.

Záverom autorka hodnotí skúmané pramene, zastavuje sa najmä pri Waceovi, ktorý do artušovskej spoločnosti kladie tak povediac moderné prvky (v spojitosti s okrúhlym stolom ako zjednocujúcim prvkom). Zastavuje sa aj „bretónskej

---

8 Jean FLORI, *Eleonora Akvitánská. Vzpurná kráľovna*, Praha 2014, s. 274–275.

9 Karl Heinz GÖLLER, *The Figure of King Arthur as a Mirror of Political and Religious Views*, in: Ulrich BROICH et al. (eds.), *Functions of Literature: Essays Presented to Erwin Wolff on his Sixtieth Birthday*, Tübingen 1984, s. 77.

nádeji“, teda konceptu Artušovho návratu, ktorý bol vnímaný ambivalentne už v 12. storočí.

Môžeme konštatovať, že v prípade predloženej práce sa jedná o veľmi podrobné „rozplietanie“ a analýzu artušovských textov (čo by sa napokon hodilo i pre stredoeurópske pomery). Autorkina práca s kronikami a inými textami je naozaj minuciózna prakticky na chirurgickej úrovni. Otázne možno, že či pri analýze stredovekých textov používať termín ako „imperializmus“, „kolonizátor“ či „genocída“. Predložená publikácia zároveň ukazuje ohromnú šírku artušovskej literatúry a aj možnosti jej ďalšieho skúmania.

Peter Bučko

Creative Commons

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uved'te původ – Neužívejte komerčně – Nezpracovávejte 4.0 Mezinárodní. Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode.cs>.

